

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК: 343.18

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-24-29>

Городецька Марина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3228-6299>

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню питання щодо наділення кримінальним процесуальним предметом відання Конституційний Суд України. Приділено увагу врегулюванню права учасників кримінального провадження на подання конституційної скарги. Визначено, що застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Зроблено висновок, що провадження за конституційною скаргою є окремим судовим провадженням щодо конкретного питання дотримання основоположного права людини, яке пов'язане з вирішенням основного питання кримінального провадження.

***Ключові слова:** предмет відання; конституційна скарга; справедливий судовий розгляд; верховенство права; учасники кримінального провадження; конституційні права; кримінальні процесуальні права.*

Постановка проблеми. Суд на загальнодержавному рівні наділений предметом відання щодо забезпечення реалізації основоположних прав людини. Така реалізація прав людини має бути забезпечена судом незалежно від характеру порушення права, а отже незалежно від галузі провадження, у рамках якої здійснюється така реалізація. Наприклад, право людини на справедливий суд має бути реалізоване як у кримінальному процесі, так і в інших юридичних процесах. Тому реалізація основоположних прав людини як предмет відання судових органів є «трансгалузевим» судовим предметом відання. Судовий предмет відання знаходить своє відображення і в кримінальному судочинстві. Учасникам кримінального провадження у межах кримінального процесуального предмета відання судових органів забезпечується реалізація їх основоположних прав. Невизначеним є питання врегулювання кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд).

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання щодо кримінального процесуального предмета відання органів, що здійснюють судовий контроль та

правосуддя, досліджувалися в роботах таких учених-процесуалістів, як В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, М. М. Гультай В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, П. А. Лупинська, М. А. Погорецький, В. М. Тertiшник та інших. Водночас окремі аспекти дослідження кримінального процесуального предмета відання судових органів залишилися поза увагою.

Метою статті є дослідження кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду. З огляду на зазначену мету слід виконати такі завдання: 1) дослідити теоретичні погляди та законодавчі положення щодо реалізації права на конституційну скаргу учасниками кримінального провадження; 2) визначити предмет відання Конституційного Суду у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо питання щодо наділення кримінальним процесуальним предметом відання Конституційний Суд. Цей державний орган не вказано в Кримінально-процесуальному кодексі України (далі – КПК України) серед учасників кримінального провадження. Проте, відповідно до положень п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК України, встановлена Конституційним Судом України неконституційність / конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, є однією з виключних обставин, за якою може бути переглянута судове рішення, що набрало законної сили [1].

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі Закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України [2].

У кримінальному процесі всі учасники, окрім того, що мають кримінальний процесуальний статус та набуті у зв'язку з цим кримінальні та кримінальні процесуальні права, продовжують перебувати в загальному громадянському конституційному статусі, у зв'язку з яким їм гарантуються основоположні (або ж конституційні) права особи.

На рівні докторського дисертаційного дослідження В. М. Кивель розглянув теоретичні проблеми конституційно-правового статусу особи. Дисертант виокремлює різні рівні конституційно-правових форм національного захисту прав людини і громадянина. Серед них В. М. Кивель виокремлює судову та адміністративну форму захисту. Судова форма, на думку автора, передбачає захист конституційних прав та свобод особи в цивільному, кримінальному, адміністративному судочинстві та під час здійснення конституційного контролю. У рамках адміністративної форми захисту конституційних прав та свобод особи розглядається серед іншого судовий контроль та прокурорський нагляд за діяльністю органів виконавчої влади, а також розглядається адміністративно-правовий захист міліцією¹ особистих прав громадян у сфері громадського порядку та громадської безпеки та захисту прав засуджених [3, с. 21].

Подаючи конституційну скаргу, учасники кримінального провадження реалізують своє основоположне конституційне право, яке не передбачене кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через встановлені галузеві кримінальні процесуальні норми. Ураховуючи зазначене, вважаємо, що можна вести мову про існування

¹ У Республіці Білорусь діють органи міліції, які за своїм статусом та напрямком діяльності відповідають органам Національної поліції України.

кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду в частині реалізації конституційних прав учасників кримінального провадження.

Убачаємо за необхідне дослідити, яким чином відноситься конституційна скарга учасника кримінального судочинства до кримінального процесу?

М. С. Іванов надає значення Конституційному Суду як структурному елементу національного механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження [4, с. 19].

У монографічному дослідженні М. М. Гультай робить висновок, що право на конституційну скаргу є складовою права на судовий захист як одного з основоположних прав людини, які визнаються та забезпечуються на конституційному та міжнародних рівнях. Учений підкреслює, що саме конституційна скарга, забезпечуючи прямий індивідуальний доступ до конституційного правосуддя, дозволяє особі реалізувати право на судовий захист у порядку конституційного судочинства [5, с. 179].

У своїй практиці Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) під час дослідження обставин справи по суті скарги завжди після висновку про «законну» діяльність державного органу аналізує якість закону, а саме: чи є справедливим сам закон? Так, у рішенні ЄСПЛ «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 року (пункт № 110) зазначено, що «хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним... Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод включно із загальними принципами, які викладені чи впливають з неї...» [6].

Тож висновок про справедливість, а на національному рівні – про конституційність закону, є невід'ємною складовою рішення про забезпечення та реалізацію основоположного права людини на справедливий суд.

Тому ми цілком погоджуємося із твердженням М. М. Гультая щодо розуміння ролі конституційної скарги як прояву дії верховенства права [5, с. 166].

Застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Конституційна скарга може бути єдиною надією людини на оскарження рішення законного за формою, проте несправедливого по суті, коли причиною тому є несправедливо встановлена законом процедура. У випадку невідповідності встановлених законодавчих норм основним правам людини можливість подання конституційної скарги учасниками кримінального провадження є проявом верховенства права в дії. Іншого способу поставити під сумнів рішення державних органів кримінальної юстиції, які формально відповідають діючим нормам закону, фактично не передбачено. У той же час встановлена законом процедура може допускати суттєве порушення прав людини, і таке порушення, звісно, буде закладене у зміст прийнятого рішення уповноваженим органом кримінального судочинства.

У тій же праці М. М. Гультай підкреслює значення судового контролю за адміністративними актами як необхідного елемента верховенства права і правової держави. Тут же автор звертає увагу на дефіцит наукових досліджень саме конституційної юстиції щодо судового контролю за діяльністю органів публічного управління, на відміну від дослідження вченими-юристами адміністративної юстиції. М. М. Гультай зазначає, що це можна пояснити тим, що більша частина оскаржень фізичними і юридичними особами рішень,

дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень спрямовується саме в адміністративні суди, що робить адміністративну юстицію вагомою складовою верховенства права. Проте, як цілком правильно стверджує вчений, практика Конституційного Суду у сфері вирішення спорів фізичними і юридичними особами та державою буде відігравати чи не найважливішу роль, оскільки йтиметься про спори з вищими органами державної влади, а предметом розгляду стануть найвищі в системі законодавства нормативно-правові акти, включаючи закони [5, с. 166–167].

У контексті кримінального процесуального дослідження, на нашу думку, також доречно зазначити те, що, незважаючи на розвинутий механізм оскарження у кримінальному процесі, конституційне оскарження має неабияке значення в забезпеченні основоположних прав людини. Подібно до наведеного вище розподілу сфер оскарження між адміністративною та конституційною юстиціями, можна встановити співвідношення між оскарженнями, які віднесено до сфери вирішення судовими органами кримінальної юстиції, та тими, що віднесено до сфери вирішення Конституційним Судом. Конституційний Суд виступає суб'єктом вирішення скарги учасників кримінального провадження на кримінальні процесуальні нормативно-правові акти найвищої юридичної сили, включаючи закони. Тим самим забезпечення Конституційним Судом права на оскарження вказаних актів у сфері кримінального судочинства додає ту краплю в реалізацію основоположного права людини та в забезпечення принципу верховенства права у кримінальному процесі, якої бракує у зв'язку з відсутністю у суддів кримінальної юрисдикції широкої свободи діяти за власним розсудом під час прийняття рішення, не будучи зв'язаним «несправедливим» законом».

М. М. Гультай розглядає касаційну скаргу як інститут конституційного права, який є частиною комплексного інституту судового конституційного процесу [5, с. 168]. Проте, на нашу думку, належність конституційної скарги до елементів конституційного процесу не може заважати її розгляду як елемента кримінального процесу. У такому випадку провадження за конституційною скаргою є само по собі окремим судовим провадженням щодо конкретного питання дотримання основоположного права людини, яке пов'язане з вирішенням основного питання певного кримінального провадження.

Реалізація основоположних прав людини як предмет відання судових органів є «трансгалузевим» судовим предметом відання. Судовий предмет відання знаходить своє відображення й у кримінальному судочинстві.

Отже, якщо йдеться про «трансгалузевий» предмет відання загальних судових органів, який проявляється в різних галузях, у різних судових процесах з певними специфічними рисами, то так само можна говорити про предмет відання Конституційного Суду. Такий особливий судовий орган, на нашу думку, з урахуванням особливої важливості предмета його діяльності, дійсно, має бути наділений «трансгалузевим» предметом відання, який може проявлятися в різних юридичних процесах, у тому числі у кримінальному процесі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що:

1) застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права;

2) предмет відання Конституційного Суду відображається у кримінальному процесі через реалізацію права на конституційну скаргу

учасників кримінального провадження, за рахунок чого вони реалізують основоположне право, процедура реалізації якого не передбачена кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через неякісне врегулювання галузевих кримінальних процесуальних прав.

Перспективи подальших досліджень можливі в напрямі визначення співвідношення кримінальних процесуальних предметів відання Конституційного Суду та інших судових органів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.03.2022).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 12.03.2022).
3. Кивель В. Н. Теоретические проблемы конституционно-правового статуса личности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право; конституционный процесс; муниципальное право / Белорусский государственный университет. Минск, 2019. 61 с.
4. Іванов М. С. Механізм захисту прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2020. 277 с.
5. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Х. : Право, 2013. 424 с.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.10.2010 р. у справі «Петухов проти України». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173> (дата звернення: 12.03.2022).

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy № 4651-VI vid 13 kvitnia 2012 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine : Law of Ukraine № 4651-VI dated April 13, 2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
2. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy : Zakon Ukrainy № 2136-VIII vid 13 lypnia 2017 r. [On the Constitutional Court of Ukraine : Law of Ukraine № 2136-VIII of July 13, 2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>. (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
3. Kivel, V. N. (2019). Teoreticheskie problemy konstitucionno-pravovogo statusa lichnosti [Theoretical problems of the constitutional and legal status of the individual] : avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk : 12.00.02 – konstitucionnoe pravo; konstitucionnyj process; municipalnoe pravo / Belorusskij gosudarstvennyj universitet. Minsk. 61 s. [in Russian]
4. Ivanov, M. S. (2020). Mekhanizm zakhystu prav uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia v konstytutsiinii yurysdyksii [Mechanism for protection of the rights of participants in criminal proceedings in constitutional jurisdiction] : dys. ... d-ra filosofii v haluzi znan 08 «Pravo» za spetsialnistiu 081 «Pravo». Kyiv. 277 s. [in Ukrainian].
5. Hultai, M. M. (2013). Konstytutsiina skarha u mekhanizmi dostupu do konstytutsiinoho pravosuddia [Constitutional complaint in the mechanism of access to constitutional justice] : monohrafiia. Kh. : Pravo. 424 s. [in Ukrainian].
6. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 21.10.2010 r. u spravi «Petukhov proty Ukrainy» [Judgment of the European Court of Human Rights of 21 October 2010 in the case of Petukhov v. Ukraine]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].

Horodetska Maryna,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3228-6299>

CRIMINAL PROCEDURAL SUBJECT OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the question of endowment of the Constitutional Court of Ukraine with a criminal procedural subject. It is determined that Judicial authorities at the national level are endowed with the subject of evidence of the implementation of fundamental human rights. Such realization of human rights should be ensured by a court, regardless of the nature of violation of law, and therefore, regardless of the field of proceedings, within which such realization is carried out. For example, human rights to a fair trial must be implemented both in the criminal process and in other legal processes. Therefore, the realization of fundamental human rights as an object of judicial bodies is a "transdeal" judicial subject. The judicial subject of the visit is reflected in criminal proceedings. It is concluded that in criminal proceedings, all participants, in addition to having criminal procedural status and acquired in this connection criminal and criminal procedural rights, continue to be in the general civil constitutional status, in connection with which they are guaranteed fundamental (or constitutional) rights of the person. Attention is paid to the settlement of the right of participants in criminal proceedings to file a constitutional complaint. It is emphasized that determining the constitutionality of the law is an integral part of decisions on ensuring and implementing the fundamental human right to a fair trial. Attention is paid that in the case of inconsistency of the established legislative norms, the fundamental human rights, the possibility of filing a constitutional complaint by participants in criminal proceedings is a manifestation of the rule of law in action. Another way to question the decision of state bodies of criminal justice, which formally comply with the current rules of the law, is not in fact provided. It is determined that the application of individual access to constitutional justice in the field of criminal justice is a necessary condition for ensuring the rule of law. By submitting a constitutional complaint, the participants of the criminal proceedings realize their fundamental constitutional law, which is not provided for by the criminal procedural norms or the implementation of which the obstacles were created through established sectoral criminal procedural rules. Ensuring the Constitutional Court's right to appeal against criminal proceedings adds an element of fundamental human rights and the rule of law in criminal proceedings, which is lacking due to the lack of judges of criminal jurisdiction wide discretion to act in their own discretion. It is concluded that the constitutional complaint belongs to the elements of the constitutional process and cannot prevent its consideration as an element of the criminal process. In this case, the constitutional complaint proceedings are a separate court proceeding on a specific issue of observance of fundamental human rights, which is related to the resolution of the main issue of a particular criminal proceeding.

Key words: *subject matter; constitutional complaint; fair trial; rule of law; participants in criminal proceedings; constitutional rights; criminal procedural rights.*

Надіслано до редколегії 20.04.2022
Рекомендовано до публікації 25.04.2022